

TÓTH ANIKÓ

ÁRPÁD-KORI GÖDRÖK A SZENT GYÖRGY TÉR DÉLNYUGATI RÉSZÉN

A Szent György tér DNy-i részén, a volt Királyi Istálló területén végzett ásás során, a terület nyugati oldalán húzódó Árpád-kori városfal mentén, a falon belül 8 Árpád-kori leletanyaggal kezelt gödör került feltárássra, Magyar Károly vezetésével.¹ A 8 gödör közül négyhez a fal alatt átvezető csatorna csatlakozott, melyekből három kővel volt kirakva.

Jelen dolgozat tárgyát a terület ÉNy-i részén kijelölt 98/13 szelvényben, részben a Királyi Istálló fala alatt előkerült két sziklagödör leletanyaga képezi. (1. kép)² A gödrök igen közel helyezkednek el egymáshoz, de a köztük előkerült, az Árpád-kori városfalra merőleges, kerítésként meghatározott falmaradvány alapján külön telekhez tartozhattak. (2. kép) Bár a fal későbbi a gödröknél, valószínűleg egy korábbi, egyszerűbb határjelölő objektum helyére építették. A szelvényt a városfal illetve a kerítésfal négy negyedre osztotta, a gödrök megkülönböztetése ez alapján történt. A két gödör anyagában semmi átfedés nem volt, összeálló töredékeket nem találtunk.

AZ ÉK-I GÖDÖR (3. kép)

Az északabbi gödör ovális felső része a sziklaszinttől számított kb. -150–200 cm mélység között egy keményebb sziklaréteg miatt összeszűkül, majd ismét kiszélesedik, s innen, egyetlen kisebb kiöblösödéstől eltekintve, enyhén ívelt fallal egyenes, kerek aljban végződik. A városfaltól nyugatra eső rész mélyítése során vált láthatóvá, hogy egy keskeny, kővel kirakott oldalú és kővel fedett kis csatorna vezetett belőle, melynek a gödörhöz csatlakozása az erős roncsoltság miatt nem volt észlelhető. (4. kép) A csatorna D felé ívelődve a kerítésfal alá vezetett.

A gödör betöltése egységes, jórészt egynemű volt, két vékony, eltérő réteg kivételével: -340 cm

körül magok és habarcsdarabok, -520 cm körül pedig szervesanyagos berétegződés volt látható. A gödör mélysége 525 cm volt, betöltése egyszerre történhetett, mivel az összeállítható edények darabjai a teljes mélységből kerültek elő – valószínűleg egy máshol felhalmozott szemétdagot hordtak ide.

A leletanyag a gödör felső részén néhány bemosódott, 16. századi töredéktől eltekintve, a 13. század második felére – 14. század elejére keltezhető. Legnagyobb részét a fehérre égő agyagból készült edények alkotják. (6. kép) Ennek túlnyomó többségét tagolt peremű, bekarcolt vonallal díszített fazekak adják. Előfordul köztük zömökebb, öblös testű, és nyúlánk, széles szájú típus is. A csigavonalszerűen körbefutó bekarcolt vonaldísz mellett két peremtöredéken, a nyakon körbefutó, bekarcolt hullámvonaldísz (6. kép 5.), két fazéknál pedig fröcskölt festés³ nyomait figyelhetjük meg (6. kép 10.). Műhelyjegy egyetlen esetben fordult elő: egy fenéktöredéken alig kivehető, plasztikus körbe foglalt kereszt van, torzulása alapján látható, hogy az edény háromszor is a fazekaskorongra került. A fazekak mellett hasonló felépítésű, kisebb méretű bögrék is nagy számban fordultak elő.

A fehér kerámia másik, nagy mennyiségben előkerült edénytípusa a tölcséres, ritkán tagolt peremű, szintén körbefutó, bekarcolt vonallal díszített tálaké és kisebb csészéké.

Több magas, szűkülő nyakú palack töredéke is előkerült, de közülük csak egy volt összeállítható. Ennek testét válltól lefelé, egész felületén csigavonalban körbefutó, bekarcolt vonallal díszítették.

A vörös anyagú kerámiát egyetlen vastag falú, tagolt fazékperem képviseli.

Osztrák fazekasáru már nagyobb számban fordul elő. (7. kép) Leginkább fazekak töredékei, elsősorban peremek kerültek elő, néhányon bécsi fazekasműhelyre utaló, bevágott perembélyeggel⁴.

¹ Az anyag feldolgozásának lehetőségét ezúton szeretném neki megköszönni.

² Az alaprajzot Viemann Zsolt készítette, segítségét ezúton köszönöm.

³ KÁRPÁTI 2002. 590. 8. jegyzet

⁴ HOLL 1955. 184. 57. kép; BERTALAN 2000. 181. I-IV. tábla

Egyéb edénytípus csak néhány töredéssel jelentkezett: korszó oldaltöredéke, mécses és fedő egy-két darabja volt még a gödörben.

Az edényeken kívül a gödör felső részéből sok tetőcserép, és néhány, ezekből tördeléssel kialakított, különböző méretű játékkorong került elő.

A kerámia és a nagy mennyiségű állatcsont mellett apró üvegtöredékek (elsősorban palack) alkotják a leletanyagot – ezek méretüknél fogva keltezési támpontot nem adnak.

Legfelső részén egy kisebb mélyedésben török kori leletanyag volt, mely vagy egy ráásott kisebb gödör lehetett, vagy egy kisebb terepszint-egyengetés maradványa.

A DK-I GÖDÖR (5. kép)

A délebbi gödör formája szabálytalanabb, felső része sarkosodó ovális alakú, lejjebb egyenetlen, kétszer is összeszűkülő, majd a sziklaszinthez képest –310 és –600 cm-nél „kibuggyosodó” alakját a szikla keménységének változása okozhatta. Teljes mélysége 630 cm volt. Az alsó ötödében mutatkozó függőleges hasadékok alapján felmerült, hogy eredetileg kútként használták, de a hidrogeológiai vizsgálatok ezt cáfolták.

A gödörhöz Ny felé, az Árpád-kori városfal alatt is áthúzódva kis, kövel kirakott vízvezető csatorna csatlakozott, melynek kibontása során az alján szürke, leiszapolódott réteget dokumentáltunk. Ez a csatorna, hasonlóan az ÉK-i gödörnél észlelthez, szintén a kerítésfal alá vezetett.

Betöltése összetettebb, mint az északabbi gödöré, három réteget lehetett elkülöníteni benne.

A gödör alsó rétege (nagyjából a fele – kb. –300–630 cm) 13. századi – 14. század eleji kerámiával keltezett, és ugyanolyan egységes, mint az ÉK-i gödör egésze volt. Az edények nagyobb része itt is fehérre égett agyagból készült (8. kép): tagolt peremű fazekak körbefutó, bekarcolt vonaldíszsel, tölcséres vagy enyhén tagolt peremű, szintén karcolt díszű tálak – egy példányon a perem alatt körbefutó hullámvonaldíszsel, élesen tagolt peremű, alacsony tányér, korszótöredékek. A legszebb darab egy zömök, gömbölyded testű, csőrösre húzott kiöntőjű, szalagfüles, vörös sávós festéses kancsó (8. kép 10.). Fenékbélyeg ebben a rétegben egyetlen, egyszerű kereszt alakú fordult elő.

Osztrák kerámia nagyobb számban jelentkezett, mint a másik gödörnél. (9. kép) Elsősorban a fazekak jellemzik ezt az anyagot is, peremükön, s néhányuknál az oldalon is bécsi műhelyjegyekkel⁶ (bevágott mankós kereszt, András-kereszt). Eze-

ken kívül kancsótöredékek, mécsesalak és fedők, valamint egy kis edényke kiöntőcsöves töredéke színesíti a leletanyagot.

Kerámián kívül nagy mennyiségű állatcsont, és kevés üvegananyag került még elő.

A gödör legkorábbi rétegét az edényeken kívül II. Cseh Ottokár (1251–1276) B 159⁶ bécsi fillére keltezi.⁷

A betöltés középső része (kb. –125–300 cm) újabb egységet képez, a felső szűkülettől a középső kiöblösödésig. A földréteg barna, szemcsés volt, helyenként magokkal, szerves maradványokkal vegyítve.

Ez a szakasz is 13–14. századi kerámiát tartalmazott, de leletanyaga teljesen elkülönül az alsó résztől: összeillő darabok nem kerültek elő a két egységből, valószínűleg más helyről került ide a betöltött szemétréteg. Ebből a részből kisebb töredékek kerültek elő, és egész edényeket nem sikerült összeállítani belőlük. (10. kép)

Fehér anyagú kerámiából fazekak, csészék, poharak, tányér és fedő töredékei kerültek elő. A tagolt perem mellett megjelentek a galléros és szögfej alakú típusok, a bekarcolt díszítés mellett pedig a bordázott edényfalak. Néhány töredéken vörös sávós festés nyomai láthatók. Fenékbélyeg két esetben volt: egy nyolcküllőjű kerék és egy egyszerű, kereszt alakú változat.

Vörös anyagú edények töredékei már nagyobb számban fordultak elő, mint az alsó részben: korszók, kihajló peremű fazekak töredékei, egy-egy darabon fehér engobe maradványaival.

Osztrák kerámia jóval kevesebb volt ezen a részen, mint a gödör alsó felében. Elsősorban fazéktöredékek (némelyiken műhelyjeggyel), néhány korszó/kancsó oldal- és fültöredéke, valamint mécses-töredékek képviselték ezt a típust.

Az üvegananyagot egy-két kisebb palack-töredék (perem- és fenékdarabok), valamint egy cseppes pohár alsó része alkotja.

A keltezést Károly Róbert CNH II 56 (1332–1335)⁸ ezüst denára is segíti.

A gödör felső része betöltésében és leletanyagában is jóval vegyesebb képet mutat a korábbi rétegeknél. A meghatározó kerámiaanyag erősen töredékes volt, s a 14. és 15. századi típusok mellett 17. századi darabok is előfordultak. (11. kép) Az erős keveredés oka a Királyi Istálló építésének idején keresendő: a szemétdödröt nem észlelték, s a rajta áthúzott alapozás megrogyott. Ekkor a betöltés tömörítésére meszet öntöttek be, mely egészen friss állapotban meg is maradt, s eközben késői kerámia

⁶ KOCH 1994. 79., Taf. 19.

⁷ A pénzek meghatározását Benda Judit végezte, segítségét ezúton köszönöm.

⁸ HUSZÁR 1979. 84., 502.

⁵ HOLL 1955.; BERTALAN 2000.

mosódott be. A befolyt meszet a gödörfalra fel-
tapadva, foltokban egészen mélyen, még a gödör
középső részében is észlelni lehetett.

Edényeket összeállítani ebből a rétegből sem
lehetett. A fehér anyagból készült kerámia mennyi-
sége csökkent: szögfej alakú fazékperemek, bordá-
zott díszű oldaltöredékek, poharak, fedők darabjai,
s egy vörös, sávós festéses palack néhány töredéke
került elő mindösszesen.

Sárga és vörös anyagból készült korsók, kihajló
peremű, vörös anyagú fazekak és fedők darabjai,
valamint néhány osztrák fazék-, fedő- és korsótö-
redék alkotja még az edényanyag korábbi részét.
Edényeken kívül vörös anyagú, pohár alakú kály-

haszemek, és nagyméretű, szürke anyagú, tál alakú
kályhaszemek töredékei is előkerültek.

A későbbi időszakot vörös anyagú, belső mázas
kis lábas edény, szalagperemes, mázas fazék,
mázas korsó, folytatott díszű, bevagdosott peremű
tál, megvastagodott peremű tányér, kályhacsempe
széltöredéke képviseli.

Ebben a rétegben állatsont kevesebb volt, a
kerámia mellett a gödör legfelső részén téгла és
vas-salak került még elő.

A gödör legtetején török kori leletanyag volt, ám
ez mind a betöltés, mind a leletanyag alapján egy
később ráásott gödörként teljesen elkülöníthető
volt.

IRODALOM

- BERTALAN 2000 BERTALAN Vilmosné: Bélyeges ausztriai edények Óbudáról. *BudRég* 32. (2000), p. 181-209.
- HOLL 1955 HOLL Imre: Külföldi kerámia Magyarországon (13-16. sz.). *BudRég* 16. (1955), p. 147-197.
- HOLL 1963 HOLL Imre: Középkori cserépedények a budai palotából. *BudRég* 20. (1963), p. 335-394.
- HOLL 1974-75 HOLL, Imre: Angaben zur mittelalterlichen Schwarzhafnerkeramik mit Werkstattmarken. *MittArchInst* 5. (1974-75), p. 129-150.
- HUSZÁR 1979 HUSZÁR, Lajos: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Bp., 1979.
- KÁRPÁTI 2002 KÁRPÁTI Zoltán: Árpád-kori majorság Budaújlak területén. *BudRég* 35/2. (2002), p. 587-615.
- KOCH 1994 KOCH, B.: *Corpus Nummorum Austriacorum* (CNA) Wien, 1994.
- ZOLNAY-BOLDIZSÁR 1976 ZOLNAY László - BOLDIZSÁR Péter: A budai Királyi Palota Északi Előudvarán végzett régészeti feltárás (1967-75) Árpád-kori kerámia leletei. *BudRég* 24/3-4. (1976), p. 173-175., 46-56. tábla.

ARPADENZEITLICHE GRUBEN IM SÜDWESTLICHEN TEIL
DES ST. GEORG-PLATZES (SZENT GYÖRGY TÉR)

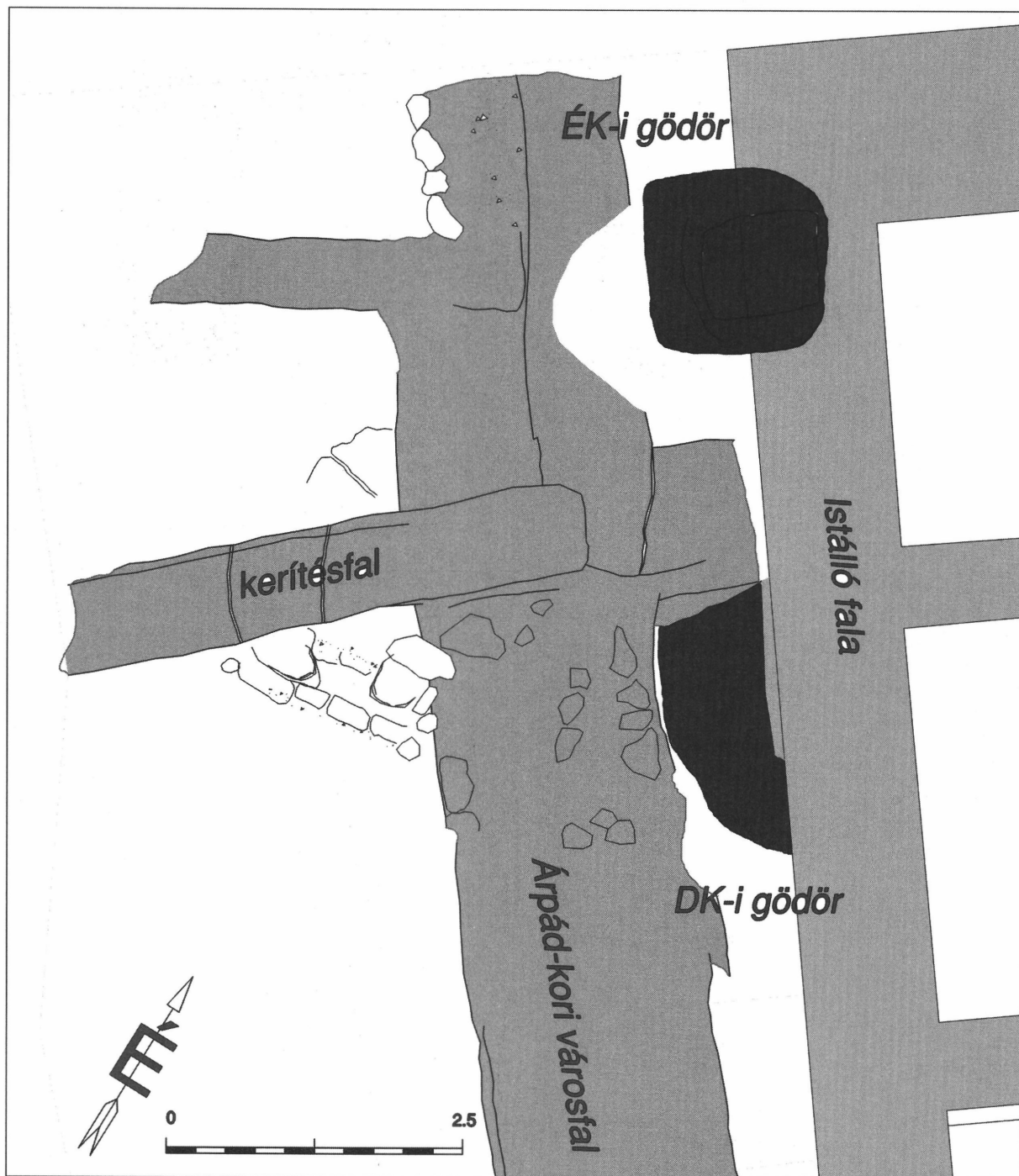
Im südwestlichen Teil des St. Georg-Platzes, an der nordwestlichen Ecke des Gebietes der ehemaligen königlichen Stalls, neben der arpadenzeitlichen Stadtmauer sind zwei, sich nahe zueinander erstreckende Felsgruben zum Vorschein gekommen. Aufgrund der zwischen den geborgenen, senkrecht der Stadtmauer liegenden Grenzmauer gehörten die beiden Gruben zu getrennten Grundstücken, in ihrem Fundmaterial gab es keine Überdeckung. Aus beiden Gruben haben je ein mit Stein ausgelegter Kanal das Wasser abgeleitet, sie führten unter der Stadt weiter, dann zogen sich aus zwei Richtungen unterhalb der Grenzmauer.

Das Fundmaterial der nördlichen Grube ist einheitlich, abgesehen von einigen auf den oberen Teil gewaschenen späten Fragmenten sind sie auf die zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts bzw. auf den Anfang des 14. Jahrhunderts datierbar. Der Großteil des Fundmaterials bilden Gefäße (Töpfe, Tassen, Schüssel, Schalen, Flaschen) aus weiß gebranntem Ton, außer diesen sind noch österreichische Töpferwaren (Töpfe, Krüge, Funseln,

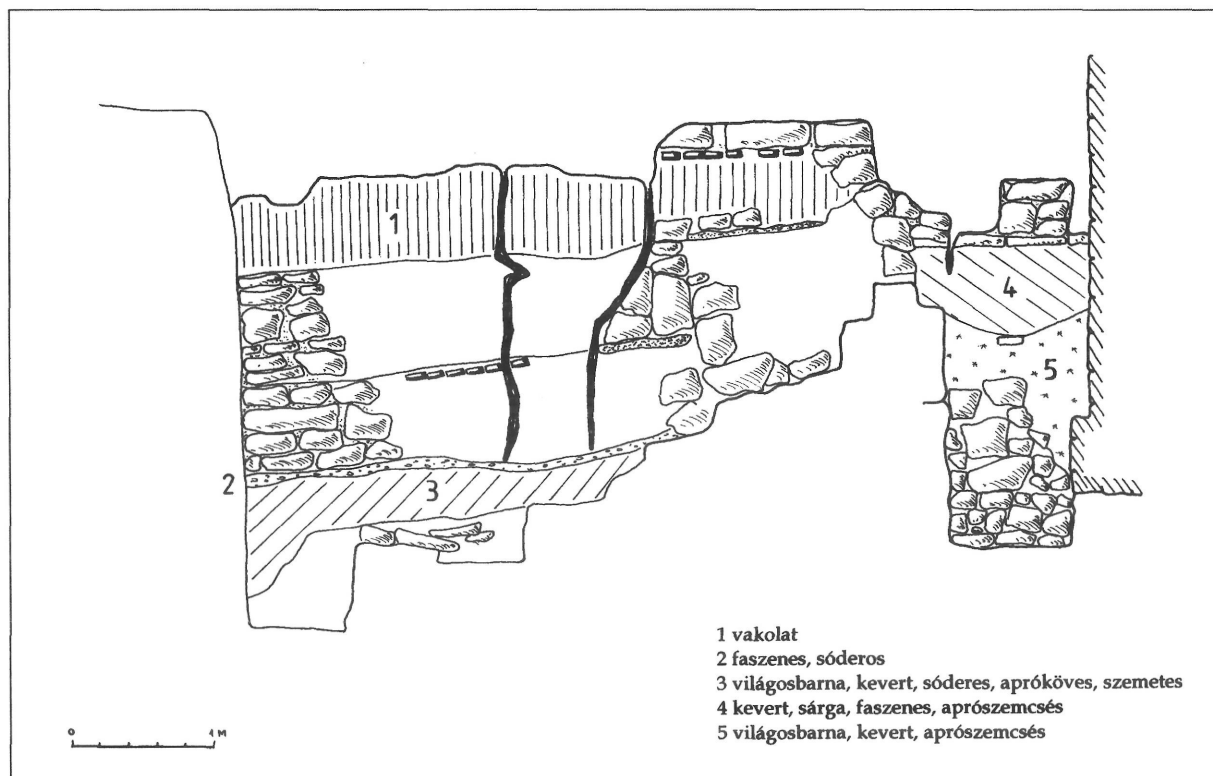
Deckel) und einige Glasfragmente zum Vorschein gekommen.

Die Einfüllung der südlichen Grube ist zusammengesetzter, sie kann auf drei Teile gegliedert werden. Ihr Unterteil ist im Fundmaterial ebenso einheitlich, wie der der nördlichen und sie stimmen auch im Alter überein.

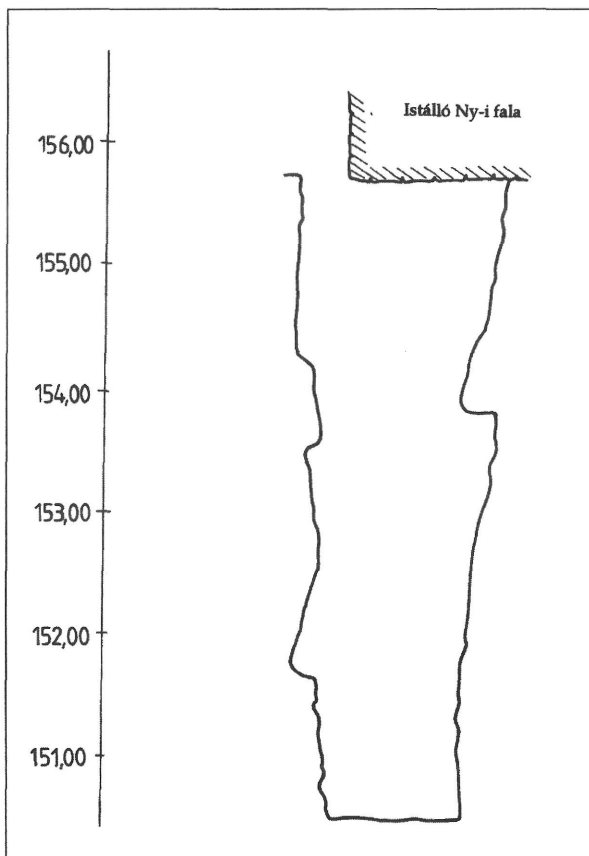
Für diese Einfüllung ist weiße Keramik und österreichische Ware von großer Anzahl charakteristisch, der Großteil der Gefäße konnte zusammengestellt werden. Neben den Tongefäßen und Glasscherben ist aus dieser Schicht auch der Heller des Ottokars II. zum Vorschein gekommen. Die Alter und das Charakter des Fundmaterials der mittleren Schicht stimmen mit denen des unteren Teils überein, aber ihr Material ist fragmentarischer und es gibt auch keine Überdeckung. Münze wurde auch in diesem Teil gefunden: der Silberdenar des Königs Károly Róbert trägt zur Datierung bei. Der obere Teil der Grube ist gemischt, sein Fundmaterial kann auf die 14-17. Jahrhunderte gesetzt werden und besteht aus Fragmenten von Gefäßen und Ofenkacheln, sowie aus Ziegeln.

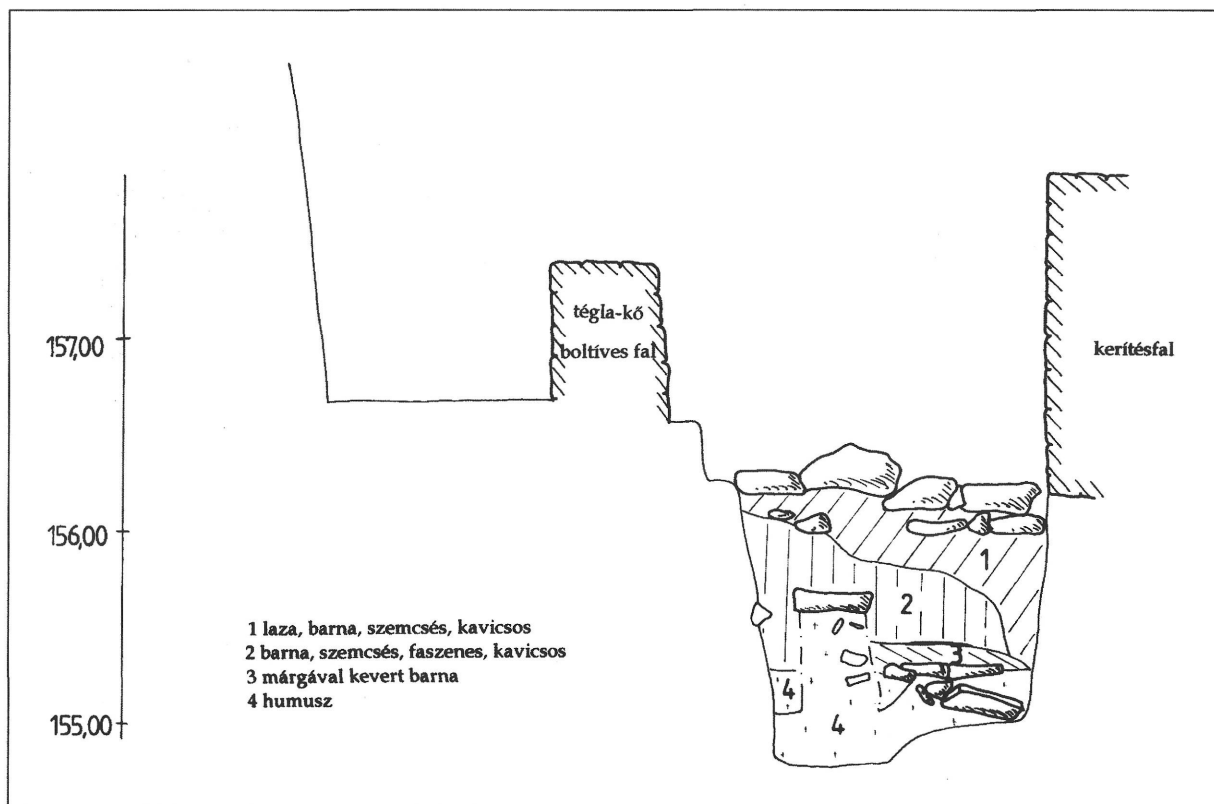
1. kép. Alaprajz

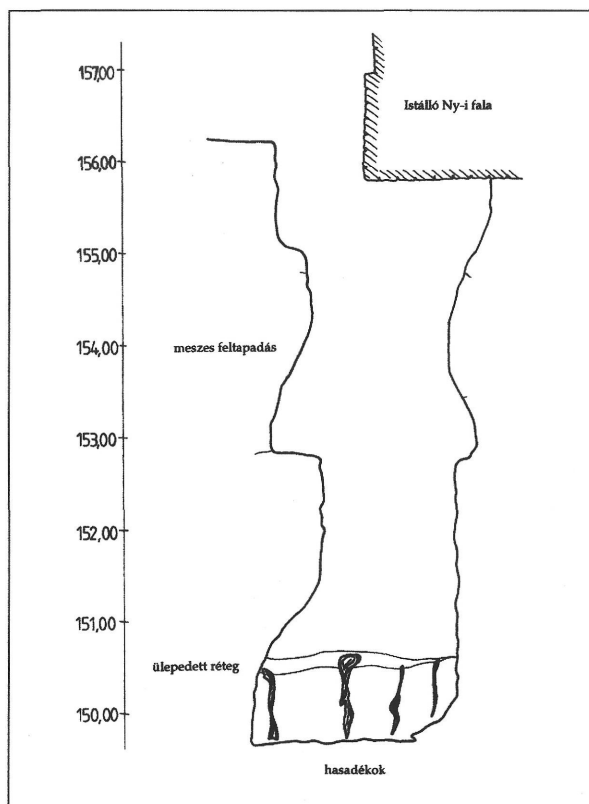
2. kép. A kerítésfal

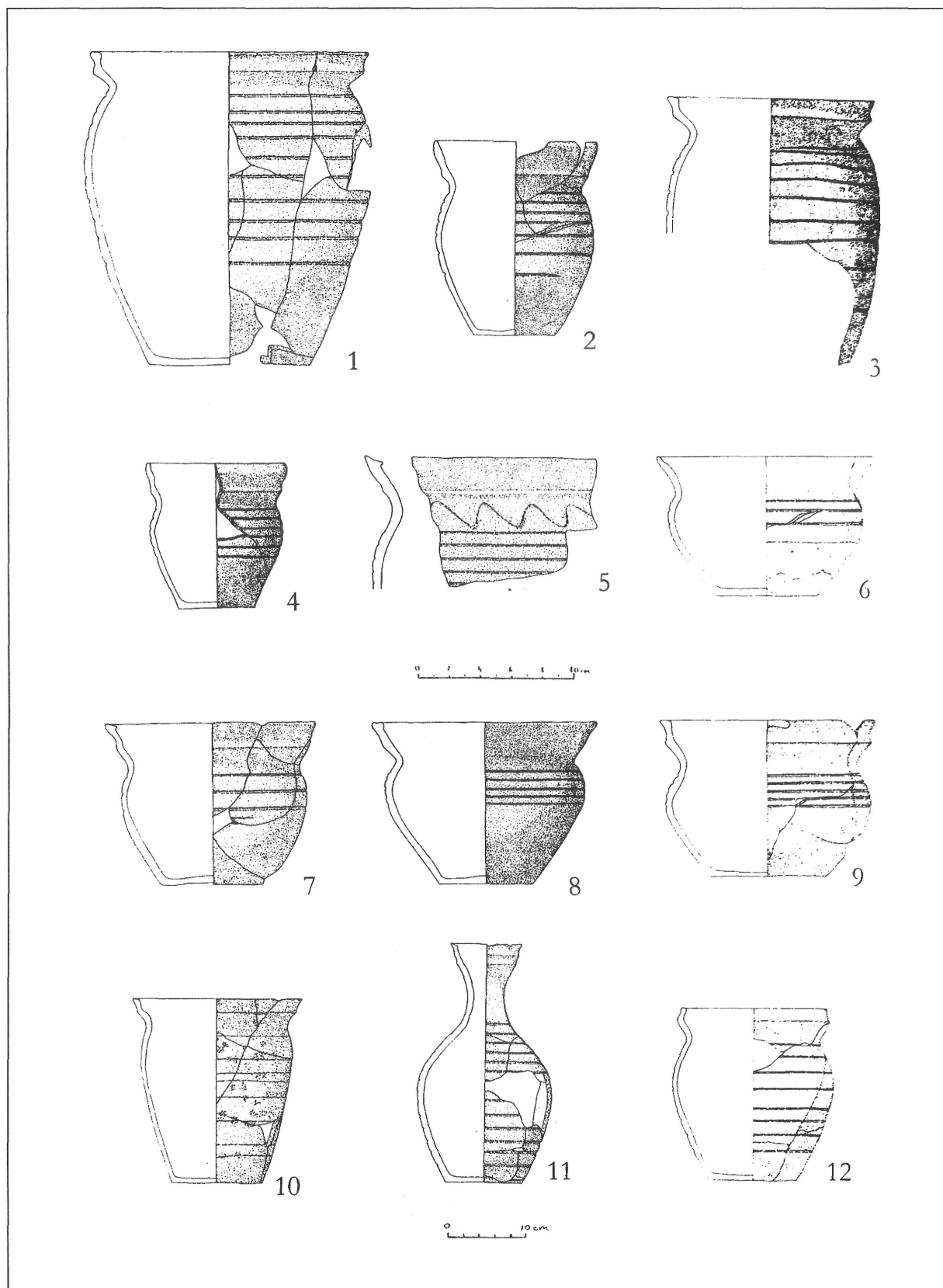
3. kép. Az ÉK-i gödör metszete

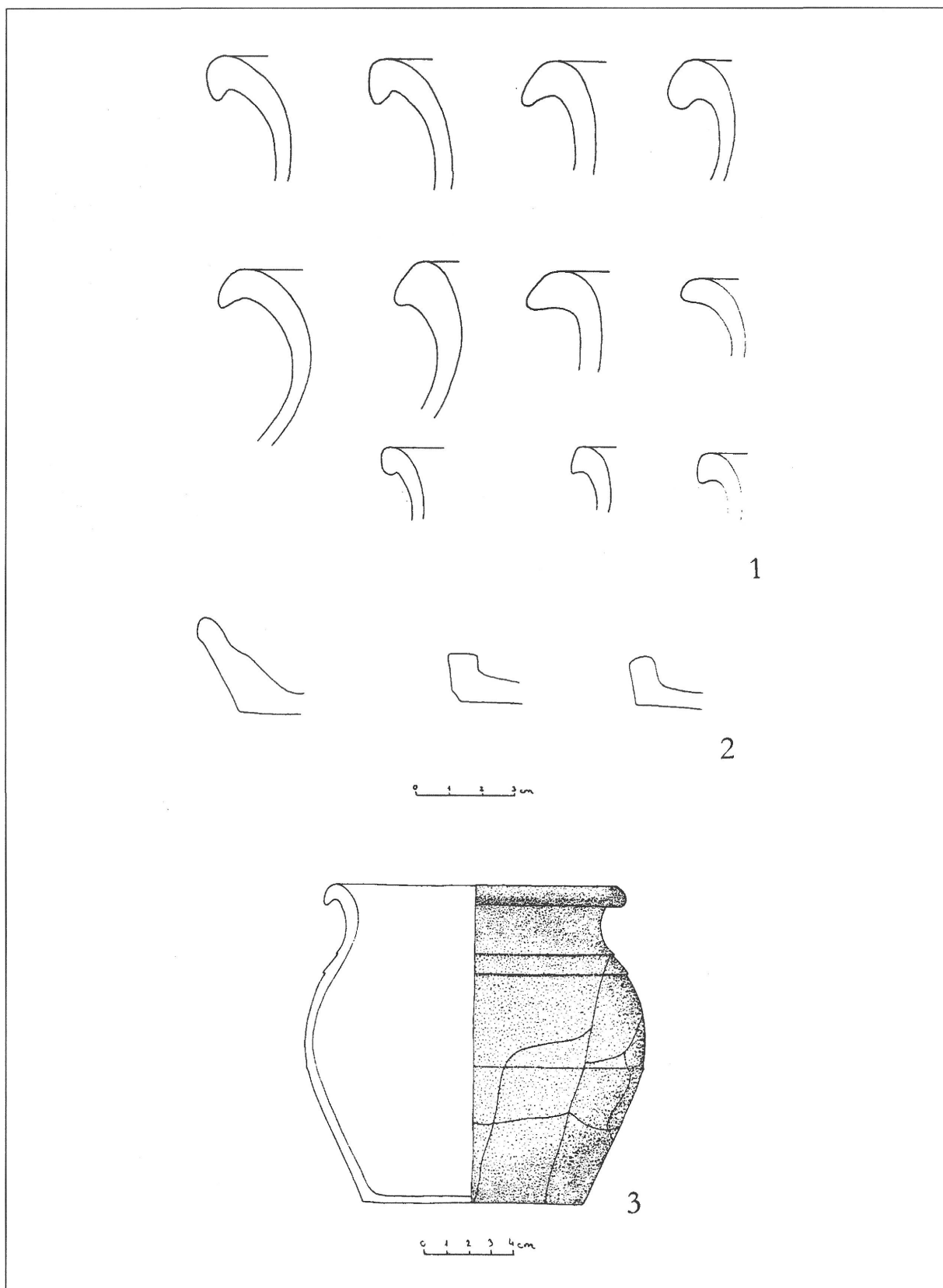
4. kép. Kővel kirakott csatorna a városfal alatt

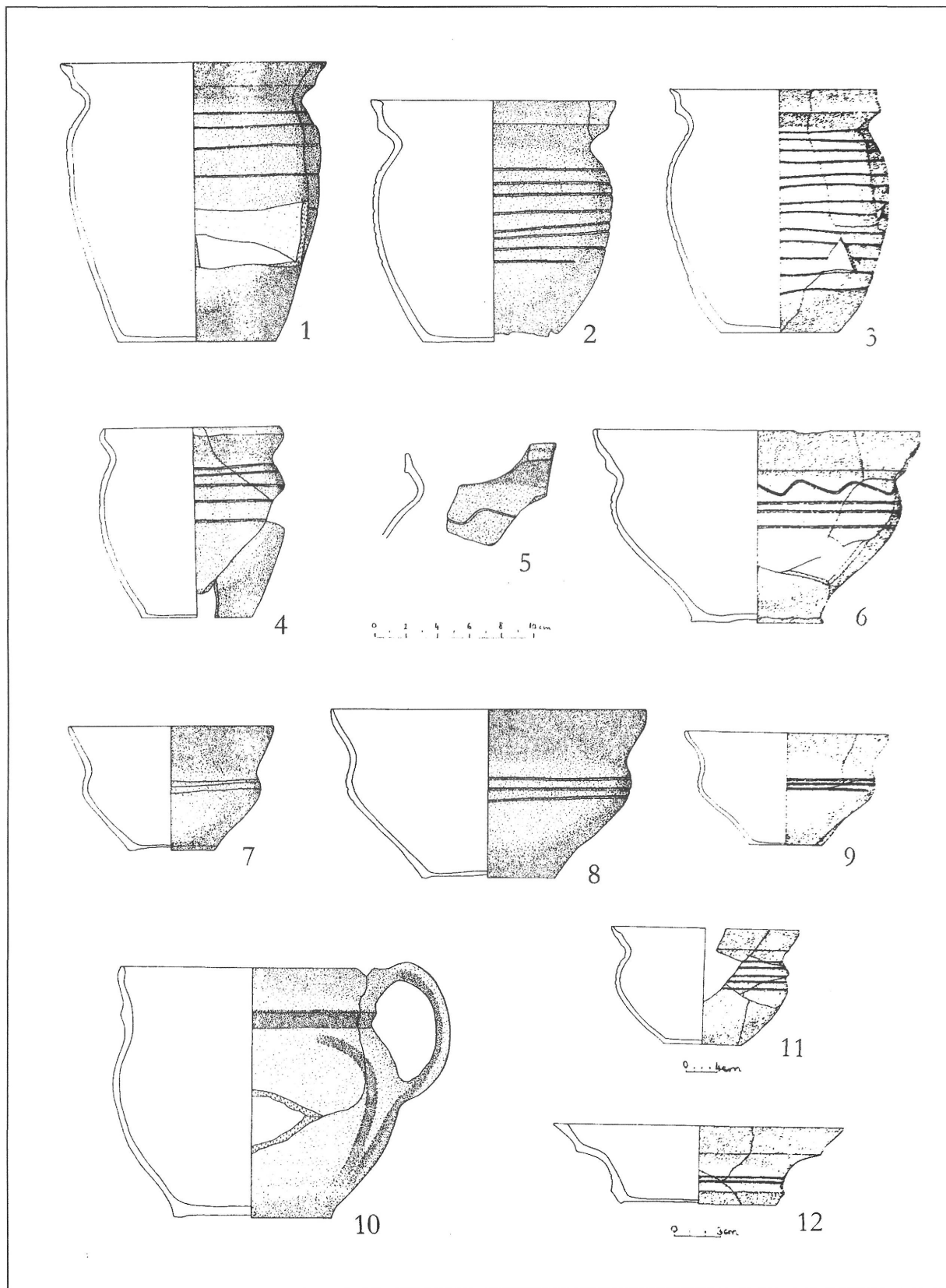
5. kép. A DK-i gödör metszete

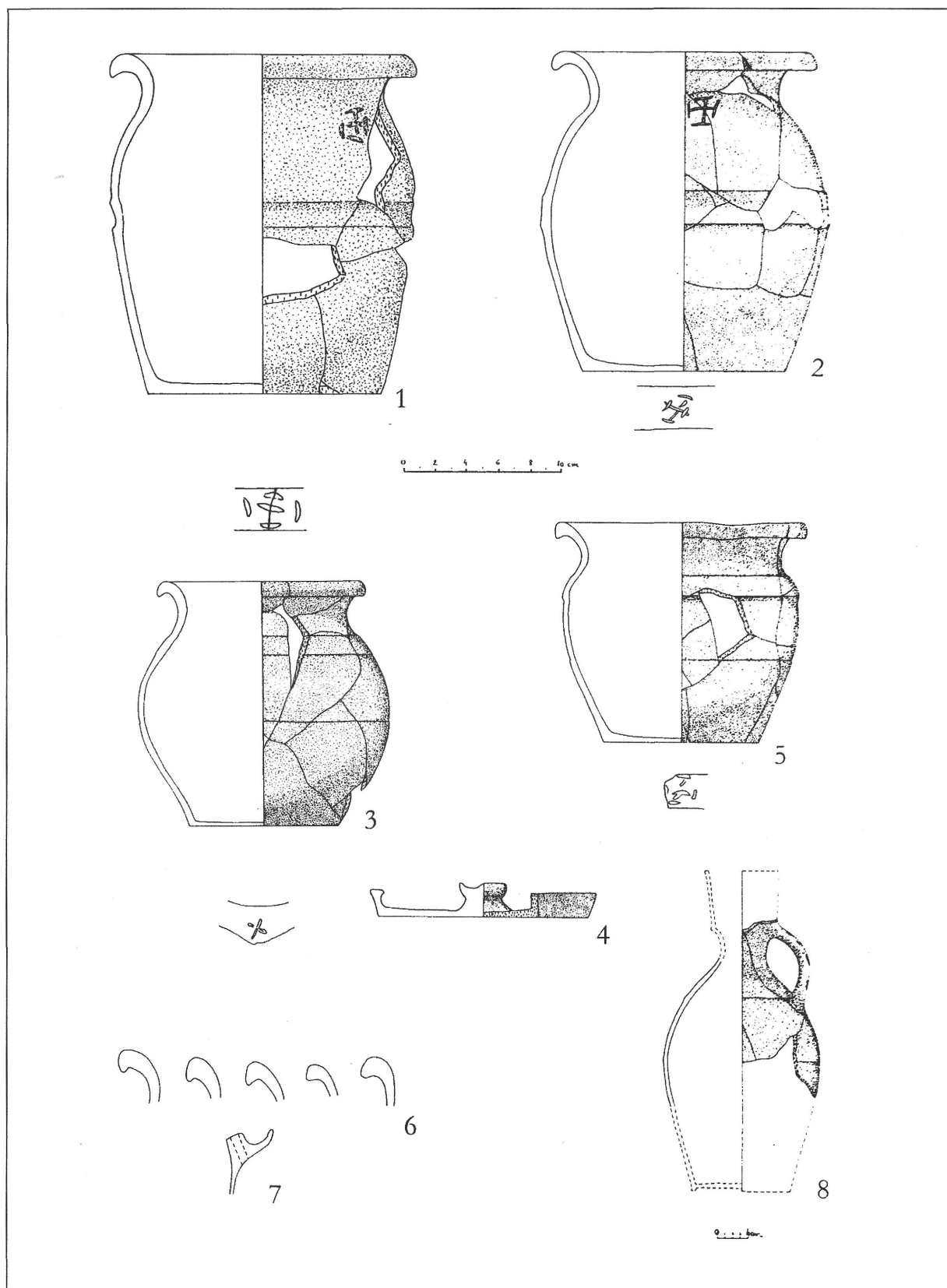
6. kép. Az ÉK-i gödör leletanyaga: fehér kerámia

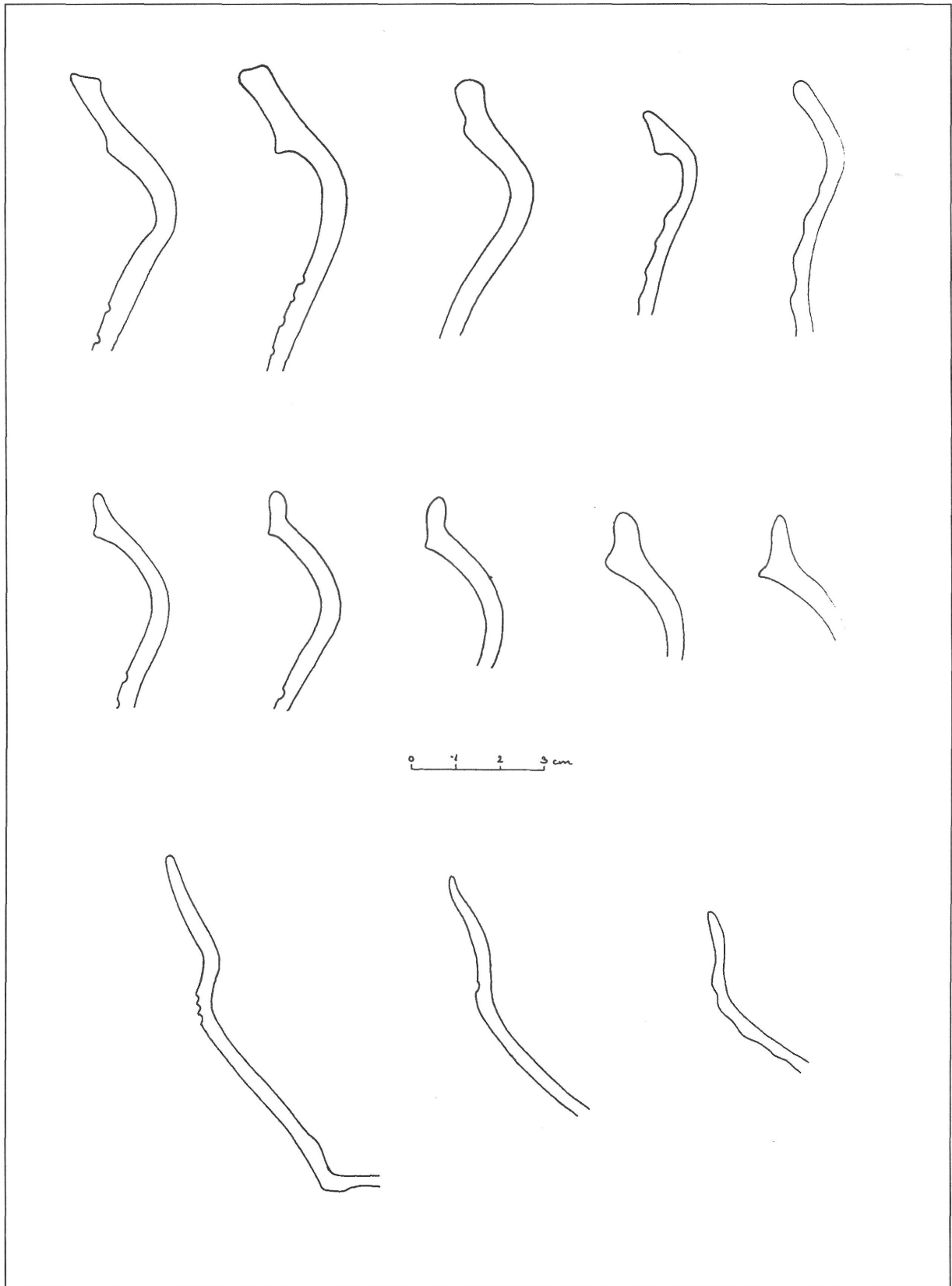
7. kép. Az ÉK-i gödör leletanyaga: osztrák kerámia

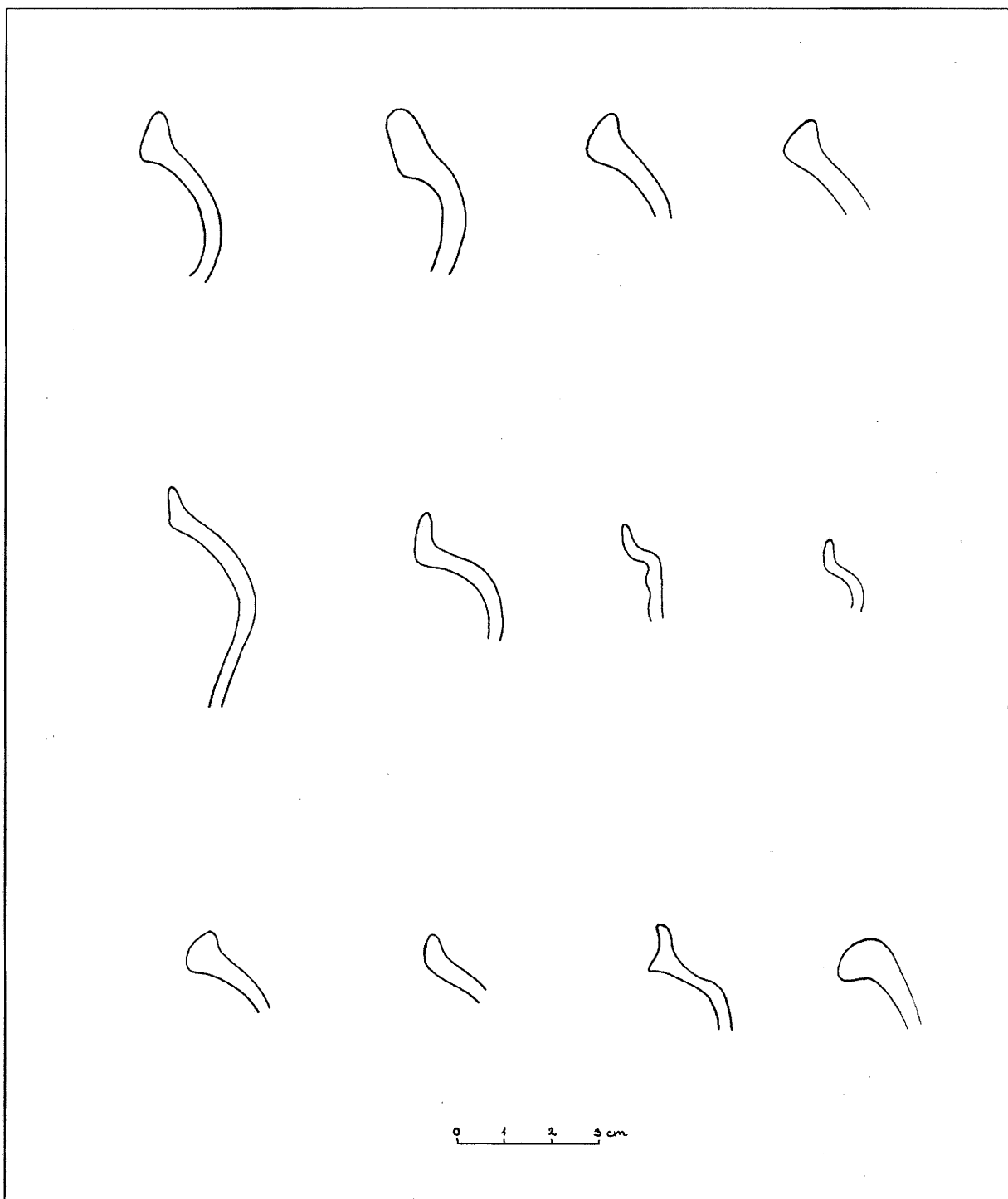
8. kép. A DK-i gödör alsó részének leletanyaga: fehér kerámia

9. kép. A DK-i gödör alsó részének leletanyaga: osztrák kerámia

10. kép. A DK-i gödör középső részének leletanyaga

11. kép. A DK-i gödör felső részének leletanyaga